

Ürkmez, M. (2024). Yitik kültüre ağıt: 2/İvriz'den Kaliforniya'ya/son köy enstitülünün romanı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 63-68.

Kitap İncelemesi

Makale Geliş Tarihi: 01.10.2024

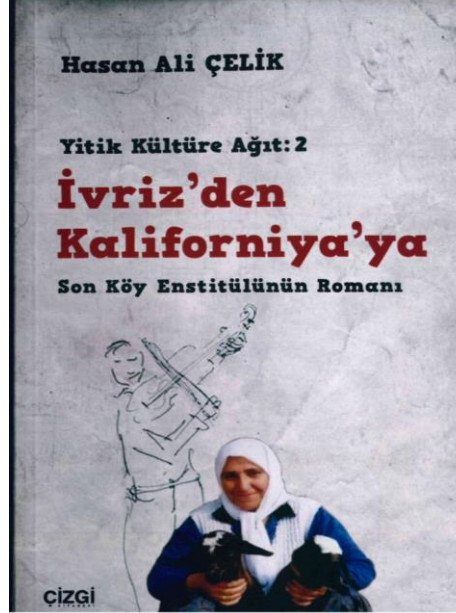
Makale Kabul Tarihi: 12.10.2024

**HASAN ALİ ÇELİK, YİTİK KÜLTÜRE AĞIT: 2/İVRİZ'DEN
KALİFORNİYA'YA/SON KÖY ENSTİTÜLÜNÜN ROMANI,
KONYA: ÇİZGİ KİTABEVİ, 2024, 568 SAYFA.**

Melahat ÜRKMEZ *

Yitik Kültüre Ağıt serisinin ikinci kitabı olan Hasan Ali Çelik'in *İvriz'den Kaliforniya'ya-Son Köy Enstitülünün Romanı* adlı eseri, Temmuz 2024'te Çizgi Kitabevi yayınları arasında çıktı. Hatırat türü kitaplar içinde kitap ve yazarı dikkat çekici özelliklere sahip. Halen yarım asırdan fazladır Amerika'da yaşayan, Konya-Bozkır'ın Çat köyünden, el emeğiyle geçinen fakir bir ailenin on çocuğundan biri olan Çelik, köyünde okuduğu ilkokuldan sonra kariyerinin zirvesine Matematik Profesörü olarak Amerika'da çıktı. Ama doğup büyüdüğü toprakları hiç unutmadı.

Ziyaretleri, irtibatı, elinden gelen destekleri hep devam etti. Onun, kendini okutan akıcı kaleminden gurbet izlenimlerini okumak, her halde ayrı bir zevk. Ayrıca 1960'lı yıllardan 2024'le uzanan Türkiye'nin eğitim, sosyal tarihi açısından vazgeçilmez bir ibret serlevhası gibi. Ama önce yazarın hayat merdivenlerinden tırmanışına bir göz atmakta yarar var. Prof. Dr. Hasan Ali Çelik, 1941 yılında Konya'nın Bozkır İlçesi Çat Köyü'nde doğdu. 1953-1957 arasında İvriz İlköğretmen Okulunda I, II ve III. sınıfları

* Yüksek Lisans Öğrencisi, KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih ABD Tezli Yüksek Lisans Programı, melahaturkmez@hotmail.com, ORCID: 0009-0008-5070-0933.

Ürkmez, M. (2024). Yitik kültüre ağıt: 2/İvriz'den Kaliforniya'ya/son köy enstitülünün romanı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 63-68.

okudu. 1957-1959'da İstanbul Çapa İlköğretmen Okulunda öğrenim gördü. Sonra bu kurumu temsilen henüz kurulmakta olan Ankara Yüksek Öğretmen Okuluna seçildi. 1960-1962'de Ankara Üniversitesi Fen Fakültesinde, Matematik-Astronomi eğitimi ile Türk-Amerikan Derneğinde geceleri İngilizce eğitimi aldı. 1962'de Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Matematik Bölümüne yatay geçiş yaptı. Kader ağlarını örüyordu. Müzik eğitimi için seçilip gittiği İstanbul'dan sonra Ankara'da matematikte karar kılmıştı. 1964'te ODTÜ, Matematik Lisans Diplomasını aldı. Aynı üniversiteden 1965'te Yüksek Lisans Diplomasını aldı ve ODTÜ'de Matematik Okutmanı oldu. Öğrenciliği boyunca, varlıklı aile çocuklarına Matematik, İngilizce dersleri vererek harçlığını kazanan Çelik, saygın bir üniversitenin öğretim elemanı olmuştu. Bu sıra kariyerini geliştirmek üzere Okyanus ötesinde zorlu bir eğitim yolculuğuna çıktı. Kültür şoku, ülke farkı dahil zorlukların umutlarını karatmasına izin vermeden çalıştı. 1971'de California Üniversitesi'nden Matematik Doktora Diplomasını aldı. Türkiye'de kendisine kapatılan kapılara küsmedi. Parasız yatılı okumanın getirdiği ödemeleri gerçekleştirerek 1971-2009 yılları arasında *California Polytechnic Üniversitesinde* Matematik Profesörü olarak çalıştı. Fırsat buldukça Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde konferanslar, seminerler verdi. Emekli olduktan sonra, ta 1962'de İstanbul'da bıraktığı kemana, Klasik Batı Müziğine döndü. Müziğin yeri, bir Bozkır çocuğunun zihninde başkaydı. Bu arada maraton koşularına katıldı. Onlarca tam maraton ve ardından yarım maratonlar koştu. Yaş ilerlemişti. Bildiklerini, yaşadıklarını torunlarına emanet etmek üzere, hikâye etmeyi görev saydı. Bir insan ömrüne sığan insan ilişkilerinde, hayat tarzındaki çarpıcı kültür değişimi, onu, *Yitik Kültüre Ağıtları*, kalemiyle düz yazı halinde yakmaya yöneltti. İkincisi çıkan serinin, umarız yaşı doksana ermeden üçüncüsünü de kültürümüze kazandırır. Hızlı hatta başkalaşım düzeyinde kültürel değişimin, kurumlardaki yap-boz furçasının, bu tür eserler üstünden düşünülmesine ihtiyaç büyük gözükmektedir.

Hasan Ali Çelik, *Yitik Kültüre Ağıt* serisinin ikinci kitabı olan *İvriz'den Kaliforniya'ya* başlıklı ve *Son Köy Enstitülünün Romanı* alt başlıklı hatıratında, yaşadığı döneme objektif ve çok yönlü tanıklık etmektedir. Zorlu hayat şartlarını, akıcı ve yalın bir üslupla okuyucuya, onları adeta yaşatarak anlatması, bir matematikçinin edebi başarısı olarak görülmelidir. İhtilal ve siyasi çalkantılı yıllarda genç bir üniversite

Ürkmez, M. (2024). Yitik kültüre ağıt: 2/İvriz'den Kaliforniya'ya/son köy enstitülünün romanı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 63-68.

öğrencisi olmuş olsa da olayların tamamen dışında kalmayı başarmış, amacına odaklanıp derslerine yoğunlaşırken aynı zamanda köydeki ailesine de katkıda bulunmak için özel dersler verip, insanüstü bir gayret sarf etmiştir. Kitapta, azim ve çalışkanlığıyla, önüne çıkarken fırsatları nasıl değerlendirdiğini, amacına nasıl ulaşabildiğini emsal teşkil edecek bir şekilde anlatmaktadır.

Yazar, günlük tadındaki hatıratına, köy hayatının zorlu mücadelesini ve yaşının küçük olmasına rağmen bu mücadeledeki aktif rolünü anlatarak başlar. İlkokul öğretmeninin tavsiyesi ile İvriz Köy Enstitüsüne gidişini, o yıl adı İvriz Öğretmen Okulu olarak değiştirilen okulundan İstanbul'daki Çapa Öğretmen Okulu'na; oradan, Ankara Yüksek Öğretmen Okulunun sınavlarını kazanarak Ankara'ya gelişini anlatır. Ankara Yüksek Öğretmen Okulundayken karşısına çıkan fırsatı değerlendirerek ODTÜ'ne yatay geçiş yapar. Aynı okulda yüksek lisansa devam ederken asistanlığa başlar. Gece gündüz azimle çalışmaktadır. Azim ve çok çalışmanın getirdiği güzellikleri gördükçe, kariyer hedef çitasını, daha da yükseğe çıkartır. Hocalarının teşvikiyle, ODTÜ'den Kaliforniya'da Matematik Profesörlüğüne kadar uzanan kariyer yolculuğunda, bütün sınavları başarı ile geçer. Bunların yanı sıra, yaşadığı sıkıntılarını da anlatır. Türkiye ve Amerika arasında sosyal, ekonomik ve kültür yönden kıyaslamalar yaparak detaylı bilgiler verir. Bu yolla, dönemin eğitim tarihine notlar düşer. Hayatının birden çok miladı ve kırılma noktaları vardır. Olayları öylesine içten sözlerle, yaşatarak anlatır ki, çoğu pasajları okurken gözyaşlarınıza hâkim olamazsınız. Çünkü, kafa ve yürekteki içtenlik, kaleminin ucundan okuyucunun kalbine geçmektedir.

Yazar hatıratında, olayların detaylarını okuyucuya sunmakla kalmaz. Gerek köyde başlayan gerekse Amerika'da devam eden hayatında, toplumun geleneksel sosyal yapısını, adet ve ananelerini anlatırken, tasvirlerindeki güçlü imgeler, diyaloglar, yöresinde sık kullanılan ama Türk edebiyatında çok fazla bilinmeyen atasözleri, deyimler, unutulmuş ölü kelimeler ve dönemin köy kültüründe zikredilen eşya ve adetleri de dipnotlarda, mini açıklamalarla verir. Bunlar, dil ve edebiyatımıza katkı açısından önem arz eden, zenginlik katan unsurlardır. Amerika'nın sosyal yapısını, eğitim sistemini anlatırken de tasvirlerinde aynı başarıyı gösterir.

Bir diğer husus, öğrenim hayatı boyunca başarılı olmasındaki başat öge, sadece zeki ve çalışkan olması değildir. Öğretmen okuluna henüz

Ürkmez, M. (2024). Yitik költüre ağıt: 2/İvriz'den Kaliforniya'ya/son köy enstitülünün romanı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 63-68.

gitmeden önce köyünde yaşadığı zorlu hayat, mücadelecı kişiliğini oluşturmuştur. Dışında süren gelişmelerle, aynı zamanda iç dünyasında da analizler yapıp o zorluklardan ders çıkarmasını bilir. Küçük yaşına rağmen, babasıyla birlikte katır, eşek sırtına yükledikleri toprak kap kacakları, civar köylere götürüp tereyağı, nohut gibi ürünlerle takas etmeleri ve bu ürünleri getirip Bozkır Pazarında satmaları, ona çok şey öğretmiştir. Bu süreçte yarı aç yarı tok, uykusuz, yürümekten yorgun düşmüş bir halde dinlenmeden hemen ertesi gün karanlıkta tekrar yola çıkmalar...devam etmiştir. Her gün aynı işlerin tekrarı, köy odasında birisinin getirdiğı bulgur pilavı, ayran ve kuru ekmekten müteşekkil değışmez menüyü beklemek, çoğu zaman karnı aç veya doymadan uyumak hayat rutinedir. Günlerce aynı terli gömleği giymekten kendi tabiriyle, "sahtiyan" gibi olmuş kokan giyecekler, sinekler, böceklerle birlikte... Yaşadığı zorlu hayat; sabrı, kabullenmeyi, büyüklere itaati, susmayı öğretirken, İvriz Köy Enstitüsünde yaşadıkları, uyuduğu düzenli uyku, üç öğün yemek, temiz giyecekler ve gelecek vadeden eğitimle öğretimin kıymetini, iliklerinde hissedencesine bilir. Bu bilinci, köyde yaşadığı zorluklar tembihlemiştir.

Kitabın editörü Caner Arabacı'nın, "*Fakir ama onurlu bir aile ocağında idi*", diyerek dikkat çektiğı geleneksel yapıyı ve onurlu olmayı ailesinden öğrenmiştir. Babasıyla birlikte diğer köylere ticaret için giderken ve bağ kenarlarından geçerken camı çekse bile babasının, hiç kimsenin bağından "*Bir çingil üzüm*" bile kopartmaması için tembihte bulunmasını unutmamıştır.

Şimdilerde çok az insanda görülen vefa, aile, kardeş, toplum dayanışması, hatıratın her satır arasından adeta fışkırır. Zira her yaz tatilinde İvriz'den köyüne gelerek ailesinin geçimine katkı sağlamak için güneş altında canhıraş çalışmıştır. Eylül ayında okuluna döndüğü gün müzik öğretmeninin hayretle yüzüne bakarak, "*Ne oldu oğlum sana? Şeytan mı çarptı*" demesi üzerine, lavaboaya gidip musluğun üzerindeki aynaya bakar. Kendisini tanıyamamıştır. Yüzü, boynu, kulakları güneş yanığıdır. İki yanağı birbirine yapışmış gibi içeri çökük, boynu bir armut sapı kadar incelmıştır. Kendini okulda seyredebilmiştir. Çünkü, evlerinde babasının tıraş olurken kullandığı kırık bir ayna parçasından başka ayna yoktur. İvriz'e gelip öğretmeni o soruyu hayretle soruncaya kadar da kırık ayna parçasına bakmak hiç aklıma gelmemiştir. Kara kuru derisini seyrederek kendi kendini teselli eder. Babasının, çocuklarını beslemek için

Ürkmez, M. (2024). Yitik költüre ağıt: 2/İvriz'den Kaliforniya'ya/son köy enstitülünün romanı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 63-68.

tüm hayatı boyunca verdiği inanılmaz çabayı, yaz tatili için gittiği köyünde görüp yaşaması, ona onur vermiş, yeni şeyler öğretilip tecrübeler kazandırmıştır. Kemikleri duruyorken etinden kaybetmesini umursamaz. Zaten ilerleyen günlerde okulda, doyasıya yemek yiyip düzenli uyuması ona kilo aldırması, güneşin esmerleştirdiği derisi düzelmiştir.

Yazarın en takdire şayan bir diğer tarafı; hayatı boyunca kendisinin azla idare edip babası, annesi ve kardeşlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için çalışıp çabalamasıdır. Her fırsatta İstanbul'dan, Ankara'dan, Kaliforniya'dan ailesini görmek için köyüne gider. Akrabalarını ziyaret eder ve köklerinden kopmaz. Bu, ondaki aile bağlarının güçlülüğünü ve önemini gösterir. Sadece ailesine değil bazı işlerde köylülerine, çevresine de yardım eder. Onlarca kişiyi hazırlayarak onların ODTÜ giriş sınavını kazanmalarına sebep olur. Başkalarına destek vermeyi severken, kendisine geçmişte yardım edenleri de hiç unutmuyup, iletişimini koparmama vefasını ya da erdemini gösterir. Bunlardan en çok hatırlayıp her zaman minnettarlıkla andığı, ara ara mektup yazdığı kişi, müzik öğretmeni Kemal Bey'dir. Zira İstanbul Çapa Öğretmen Okulunun açtığı sınav için kendisini aylar süren keman ve müzik bilgisi sınavına o hazırlamıştır. Bu hazırlık, hayatındaki ikinci milat olmuştur. Başarılarının temelinde bu öğretmeninden aldığı çalışma alışkanlığı yatmaktadır. Müzik öğretmeni, o özveriyi göstermese yazar, sıradan bir köy öğretmeni olmaktan öte gidemeyeceğini çok iyi bilmektedir.

Çelik kitabında, okul yıllarındaki siyasi olaylara da ışık tutar. 27 Mayıs 1960 ihtilali, öğrenci hareketleri bunlardandır. Hiçbir siyasi kampın elemanı olmasa da bütün propagandalara rağmen ne askeri darbeyi ne de Köy Enstitülerini kapatan idareyi sevebilir.

Akıcı, kolay okunabilen, yalın bir dil kullanan yazarın, hatıra serisini, *Yitik Költüre Ağıt 1-2* diye isimlendirmesi anlamlıdır. Böylece kitabında, toplum olarak yitirdiğimiz költürel erdemlere ağıt yaktığını vurgulamak istemiştir. On dokuz bölümden oluşan hatıratında, az sayıda olsa da fotoğrafa, destanlara yer vermiştir. Olaylara, kendi penceresinden ama objektif bir bakış açısıyla bakabilmesi, içtenliğinin bir yansımasıdır. Kitap, hedef kitlesi olan günümüz gençliği tarafından, bir mesaj kaynağı, belki de bir manifesto olarak okunabilir. Alanında büyük bir boşluğa ışık tutmuştur, demek abartı olmaz. Her gencin, kendisine, ailesine ve ülkesine yararlı olmak için emsal teşkil edebilecek bu kitabı okuması yararlı olacaktır.

Ürkmez, M. (2024). Yitik kültüre ağıt: 2/İvriz'den Kaliforniya'ya/son köy enstitülünün romanı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 63-68.

Çelik'in serisini, en azından üçe çıkarmasını temenni etmek okuyucu hakkı olarak çok görülmemeli. Çünkü, alınan damak tadı, yenilerle beslenmek, yenilenmek ister.